

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 8.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.8.77>

УДК 330.341.1

T. O. Shmatkovska,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2771-9982>

P. M. Kosinskyi,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,
Луцький національний технічний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3254-2379>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

T. Shmatkovska,

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation,
Lesya Ukrainka Volyn National University*

P. Kosinskyi,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Economics, Lutsk National Technical University*

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF SMART SPECIALIZATION OF THE DEVELOPMENT OF REGIONS OF UKRAINE

У статті розглянуто концептуальні засади впровадження смарт-спеціалізації як інноваційного підходу до стратегічного розвитку регіонів України в умовах інтеграції у європейський економічний простір та переходу до моделі економіки знань. Обґрунтовано, що смарт-спеціалізація є дієвим інструментом підвищення конкурентоспроможності регіонів через концентрацію ресурсів на пріоритетних напрямках, які відповідають унікальним потенціалам територій та здатні забезпечити синергію між науково-дослідною, підприємницькою та інфраструктурною складовими. Визначено ключові принципи формування стратегій смарт-спеціалізації, орієнтовані на створення умов для інноваційного розвитку регіонів. Досліджено роль інституційної спроможності регіонів у забезпеченні ефективності смарт-спеціалізації через розвиток системи регіонального управління та цифрових платформ взаємодії. Запропоновано концептуальну модель впровадження смарт-спеціалізації в Україні на засадах аналітико-діагностичного дослідження ресурсного потенціалу та впровадження інноваційних проектів і моніторингу їх результативності.

The purpose of the article is to study the conceptual foundations of smart specialization of the development of regions of Ukraine in order to determine the mechanisms for the formation and implementation of regional development strategies capable of ensuring the effective use of the potential of these territories and increasing their competitiveness. The research methodology involves a systematic approach to the analysis of regional development processes and the concept of smart specialization. The article uses methods of comparative and structural-functional analysis to assess approaches to smart specialization, the method of expert assessments to identify priority areas of regional development, as well as economic modeling tools to determine the potential for implementing innovative projects. The article considers the conceptual principles of implementing smart specialization as an innovative approach to the strategic development of Ukrainian regions in the context of integration into the European

economic space and transition to the knowledge economy model. It is substantiated that smart specialization is an effective tool for increasing the competitiveness of regions through the concentration of resources in priority areas that correspond to the unique potential of the territories and are able to ensure synergy between the research, business and infrastructure components. The key principles of forming smart specialization strategies are determined, focused on creating conditions for innovative development of regions. The role of the institutional capacity of regions in ensuring the effectiveness of smart specialization through the development of the regional management system and digital interaction platforms is studied. A conceptual model for implementing smart specialization in Ukraine is proposed on the basis of analytical and diagnostic research of resource potential and the implementation of innovative projects and monitoring their effectiveness. The need to combine state support and local initiatives to achieve sustainable economic growth based on the specialized competitive advantages of regions has been proven, which will increase their investment attractiveness, diversify the economic structure, and strengthen Ukraine's position in global markets.

Ключові слова: *смарт-спеціалізація, регіональний розвиток, інновації, конкурентоспроможність регіонів, стратегія регіонального розвитку, кластерний підхід, пріоритети спеціалізації, європейський досвід.*

Keywords: *smart specialization, regional development, innovation, competitiveness of regions, regional development strategy, cluster approach, specialization priorities, European experience.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні умови соціально-економічного розвитку України характеризуються високою динамічністю трансформаційних процесів, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. При цьому посилення глобальної конкуренції, інтеграційні процеси з Європейським Союзом, а також структурні

дисбаланси між регіонами, зумовлені деструктивним впливом війни, формують необхідність застосування нових підходів до регіонального стратегічного планування. Традиційні інструменти розвитку регіонів, орієнтовані переважно на вирівнювання показників соціально-економічного стану, і часто не враховують унікальності ресурсного, наукового, інноваційного та підприємницького потенціалу окремих територій. Як наслідок, реалізація регіональної політики за таких умов нерідко зводиться до механічного розподілу ресурсів без формування стійких конкурентних переваг.

Концепція смарт-спеціалізації, успішно апробована в країнах ЄС, пропонує інноваційний підхід до розвитку, заснований на визначенні та підтримці перспективних напрямів економічної діяльності, які спираються на сильні сторони регіону та здатні забезпечити належний економічний ефект. Водночас в Україні наразі існує ряд перешкод для впровадження такого підходу, головними з яких є недостатня інституційна спроможність регіональних органів влади, обмежена інтеграція науки, бізнесу та влади у реалізації проектів регіонального розвитку, а також відсутність системних механізмів економічного стимулювання для виявлення реальних точок зростання.

З функціональної точки зору проблема полягає у відсутності цілісної концептуальної моделі смарт-спеціалізації, адаптованої до українських реалій, яка б враховувала специфіку соціально-економічного середовища та існуючі регіональні диспропорції. Потребує вирішення також і питання розробки ефективних інструментів управління та забезпечення дієвої взаємодії зацікавлених сторін в проектах регіонального розвитку. Саме тому наукове обґрунтування та формування концептуальних засад смарт-спеціалізації розвитку регіонів України є необхідною умовою підвищення їх конкурентоспроможності в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження питань інноваційного розвитку регіонів свідчать про широкий

спектр підходів до вивчення даної проблематики. Зокрема, варто відзначити праці М. І. Дзямуча [1; 2; 3], який визначив специфіку соціально-економічних трансформацій у системі регіонального розвитку. На основі аналізу подвійного цифрового та зеленого переходу, як основи стійкої економіки, автором визначено необхідність інтеграції інновацій та цифрових технологій для забезпечення належного рівня конкурентоспроможності територій. Крім того, у дослідженні О. А. Урбан [4] розглянуто системний підхід до поєднання економічних, соціальних і екологічних аспектів, що корелює з цілями смарт-спеціалізації.

Питання соціальної складової інтеграційних процесів добре висвітлено у працях Ю. О. Чалюк [5; 6], яка дослідила особливості соціальної політики ЄС та узагальнила теорію і практику надання соціальних послуг у глобалізованій економіці, що важливо для збалансованого регіонального розвитку.

Суттєвий внесок у дослідження інформаційних викликів здійснено також О. О. Ященко [7; 8], яка проаналізувала феномен інформаційного шуму та розробила маркетингові інструменти для підвищення ефективності комунікацій, що є релевантним для процесів «підприємницького відкриття» у системі регіональної смарт-спеціалізації.

Доцільно також відзначити роботу І. Брітченка [9], у якій акцентовано увагу на факторах формування екологічної та економічної безпеки. В той же час у працях Р. І. Содоми [10; 11] розглядаються інноваційні аспекти розвитку сільських територій та обґрунтовано підходи до підвищення ефективності управління земельними ресурсами.

Загалом наявні наукові напрацювання за даною проблематикою формують наукову основу для формування стратегій смарт-спеціалізації, орієнтованих на ефективне використання регіональних активів та сталий розвиток. В той же час, існує потреба дослідження принципів формування концептуальної її моделі для підвищення ефективності даних стратегій в Україні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження концептуальних засад смарт-спеціалізації розвитку регіонів України для визначення механізмів формування та реалізації регіональних стратегій розвитку, здатних забезпечити ефективне використання потенціалу цих територій та підвищення їх конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потреба у смарт-спеціалізації як інноваційного підходу до стратегічного розвитку регіонів України визначається тим фактом, що у сучасній глобальній економіці виграють не ті, хто намагається бути присутнім усюди, а ті, хто робить ставку на власні сильні сторони і здатний перетворювати локальні переваги на масштабовані конкурентні позиції. Тому Україна в процесі інтеграції у європейський економічний простір, стикається з подвійним викликом: необхідністю адаптації до правил і стандартів ЄС та потребою зменшити внутрішні диспропорції між регіонами [6]. Традиційні підходи до регіонального розвитку, засновані на горизонтальному вирівнюванні, створюють ілюзію прогресу, але фактично розмивають ресурси та гальмують ефективні ініціативи. Смарт-спеціалізація, навпаки, сприяє концентрації фінансового, інтелектуального та інституційного капіталу на тих напрямках, де регіон має унікальний науковий, виробничий або підприємницький потенціал, і здатна забезпечити належну синергію між дослідженнями, бізнесом та владою. В умовах євроінтеграції такий підхід виступає у ролі стратегічного вибору. При цьому уже зараз зрозуміло, що без чіткої ідентифікації та масштабування спеціалізованих ніш Україна ризикує залишитися на периферії економічних процесів, виступаючи постачальником сировини та дешевої робочої сили, замість того, аби стати активним творцем інноваційної доданої вартості [5].

Ефективне формування стратегій смарт-спеціалізації, орієнтованих на створення умов для інноваційного розвитку регіонів потребує попереднього визначення її принципів. При цьому такі принципи повинні функціонувати як адаптивна рамка, яка враховує унікальні економічні, наукові та соціальні

характеристики кожної території. Відомо, що у реальній економіці відсутність чітких принципів веде до хаотичної алокації ресурсів, коли інвестиції розпорошуються на проекти, котрі не мають довгострокового ефекту. Зазначимо, що це є особливо критичним для України, де бюджетні та інституційні можливості регіонів є обмеженими, а конкуренція за зовнішні інвестиції надзвичайно висока.

Крім того, принципи смарт-спеціалізації створюють основу для системного підходу, оскільки вони задають критерії відбору пріоритетних напрямів та формують рамки для координації між владою, бізнесом і науковими центрами. Без цього смарт-спеціалізація ризикує перетворитися на формальне копіювання європейських моделей без реальної прив'язки до внутрішніх можливостей.

Також варто зазначити, що чіткі принципи дозволяють уникати інерційного відтворення застарілих виробничих ланцюгів або надмірної залежності від одного сектору економіки [10]. Успішна смарт-спеціалізація передбачає, перш за все, диверсифікацію джерел зростання, завдяки чому формуються умови для технологічних проривів та зростає здатність регіонів щодо адаптації до змін національного та глобальних ринків. Саме тому формування таких принципів є не лише методологічною вимогою, але й багатофункціональним інструментом мінімізації ризиків та максимізації ефективності інноваційного розвитку регіонів України (табл. 1).

Як бачимо, запропонована система принципів формування стратегій смарт-спеціалізації регіонів України окреслює методологічну основу для поєднання інституційної узгодженості та практичної реалізованості стратегічних рішень. Вона створює структурований каркас, що дозволяє інтегрувати локальні переваги у ширший економічний контекст, забезпечуючи баланс між довгостроковими цілями та гнучкістю реагування на динамічні виклики зовнішнього середовища [11]. Такий підхід здатний забезпечити ефективне формування конкурентоспроможної регіональної

економіки та підвищує функціональну стійкість територій до зовнішніх шоків, сприяючи їх інтеграції у європейські ланцюги створення вартості.

Таблиця 1. Принципи формування стратегій смарт-спеціалізації регіонів України

Принцип	Змістовна характеристика	Функціональна спрямованість
Принцип унікальності	Орієнтація на використання унікальних наукових, виробничих та ресурсних переваг регіону.	Забезпечення диференціації регіону на національному та міжнародному ринках.
Принцип підприємницького відкриття	Виявлення перспективних напрямів розвитку через активну участь бізнесу, науки та громади.	Формування портфеля проєктів з високим інноваційним потенціалом.
Принцип інтегрованості	Узгодження стратегії смарт-спеціалізації з національними та європейськими пріоритетами.	Підвищення доступу до міжнародних ринків, фінансування та партнерств.
Принцип концентрації ресурсів	Спрямування фінансових, інтелектуальних та інфраструктурних ресурсів на обмежену кількість пріоритетів.	Максимізація ефекту від інвестицій і прискорення технологічного розвитку.
Принцип інклюзивності	Залучення всіх зацікавлених сторін до формування та реалізації стратегії.	Зміцнення соціальної згуртованості та зниження ризиків конфліктів інтересів.
Принцип адаптивності	Здатність стратегії швидко реагувати на зміни ринкових умов та технологічних трендів.	Підтримання конкурентоспроможності в умовах глобальної турбулентності.
Принцип вимірюваності результатів	Встановлення чітких показників для моніторингу та оцінки ефективності реалізації стратегії.	Забезпечення прозорості та підзвітності у використанні ресурсів.

Джерело: власні узагальнення на основі [2; 5]

Необхідно також звернути увагу на вагомому роль інституційної спроможності регіонів у забезпеченні ефективності смарт-спеціалізації, яка полягає в тому, що навіть найкраща стратегія втрачає сенс без здатності її реалізувати через дієві інститути. У практичній площині це означає необхідність наявності компетентних органів регіонального управління, здатних не лише розробити план дій, але й координувати багатовекторну взаємодію між бізнесом та громадським сектором [1]. При цьому інституційна слабкість, пов'язана із браком професійного кадрового

потенціалу та низькою якістю управлінських процедур призводить до того, що смарт-спеціалізація перетворюється на формальність.

В даному контексті особливого значення набувають цифрові платформи взаємодії, які виступають у якості специфічного механізму інтеграції учасників системи регіонального розвитку в єдиний інформаційний простір. Вони дають змогу оперативно обмінюватися даними, спільно формувати пріоритети, координувати інвестиційні проєкти тощо. Відповідно, ефективно функціонуючі цифрові системи забезпечують ефективність управлінських рішень в процесі смарт-спеціалізації. За таких умов інституційна спроможність, що поєднується з цифровими інструментами є критичним фактором перетворення смарт-спеціалізації на дієвий драйвер регіональної конкурентоспроможності.

Таким чином, приходим до висновку щодо необхідності формування концептуальної моделі впровадження та реалізації принципів смарт-спеціалізації в Україні. Вона зумовлена тим фактом, що без чіткої методологічної рамки даний інструмент ризикує залишитися набором розрізнених регіональних ініціатив. В той же час, функціональна модель може виступити у якості «архітектурного плану» процесу смарт-спеціалізації, у якому визначені конкретні ролі його учасників, послідовність етапів та відповідні механізми моніторингу [4]. Варто зазначити, що в країні з регіональною асиметрією, обмеженими ресурсами та високою конкуренцією за інвестиції, саме системність виступає у якості необхідної передумови успіху. Відповідно, лише концептуальна модель дозволяє інтегрувати локальні переваги в національні та європейські економічні ланцюги формування доданої вартості, а також забезпечити стійкість стратегічних рішень в умовах підвищеної турбулентності ринків (рис. 1).

Рис. 1. Теоретична модель впровадження смарт-спеціалізації регіонів в Україні

Джерело: власні узагальнення

Зазначимо, що запропонована концептуальна модель може виступати у якості дорожньої карти, яка визначає логіку переходу від ідентифікації локальних переваг до їх комерціалізації та інтеграції у європейський ринок. Її головною перевагою є системність, коли кожен елемент виконує чітко визначену функцію, виступаючи водночас окремою частиною взаємопов'язаної архітектури. При цьому основний механізм підприємницького відкриття задає напрямок розвитку смарт-спеціалізації, а двокомпонентний блок аналітики та моніторингу гарантує обґрунтованість управлінських рішень. Такий підхід дозволяє мінімізувати ризики фрагментації визначених стратегій смарт-спеціалізації та підвищити ефективність використання наявних ресурсів регіонів. У підсумку зазначена модель цілком може бути використана як специфічний інструмент

економічного зростання та як багатofункціональна платформа формування стійких конкурентних переваг регіонів України у контексті євроінтеграції.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Таким чином, приходимо до висновку, що даний час смарт-спеціалізація є не просто інструментом стратегічного планування, а виступає у якості механізму трансформації регіональних економік, здатного перетворювати локальні переваги на джерела довгострокової конкурентоспроможності. Ефективність її реалізації в Україні безпосередньо залежить від інституційної спроможності регіонів, та від використання сучасних цифрових платформ взаємодії. Запропонована концептуальна модель демонструє, як узгоджена комбінація механізму підприємницького відкриття, аналітико-діагностичної основи, системи моніторингу та координаційно-ресурсного блоку може створити умови для інноваційного розвитку. Ключовим результатом впровадження такого підходу є не лише диверсифікація економічної структури, але й посилення здатності регіонів адаптуватися до наявних викликів та займати виграшні позиції у міжнародних ланцюгах доданої вартості. тому смарт-спеціалізація у вітчизняних умовах повинна розглядатися як інтегрована стратегія, яка поєднує в собі гнучкість адаптації з чіткістю стратегічних пріоритетів, забезпечуючи Україні шанс вийти на рівень інноваційних рішень в усій національній економічній системі.

Література

1. Дзямулич М. І. Сутність електронних грошей в сучасній фінансовій системі. *Економічні науки. Серія «Облік та фінанси»*. 2010. №7(25). Ч4. С. 181-185.
2. Дзямулич М. І., Рейкін Ю. Ю. Подвійний цифровий та зелений перехід в контексті формування стійкої економічної системи. *Економіка та суспільство*. 2024. №61.
3. Дзямулич М. І., Стащук О. В., Шматковська Т. О., Гаряга Л. О. Трансформація бізнесу в умовах інформаційно-мережевої економіки.

Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2023. №36(4). С. 26-33.

4. Урбан О. А., Дзямулич М. І., Чиж Н. М. Концепція сталого розвитку в умовах глобалізації світової економіки. *Економічний форум*. 2023. №2. С. 47-52.

5. Чалюк Ю. О. Особливості соціальної політики ЄС. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. №5(1). С. 115-118.

6. Чалюк Ю. О. Соціальні послуги в умовах соціалізації глобальної економіки: теорія та практика : монографія. Київ : КНЕУ, 2022. 320 с.

7. Яценко О. О. Інформаційний шум та маркетингові інструменти для його подолання. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2024. №4(40). С. 151-157.

8. Яценко О. О. Маркетинг в умовах інформаційного перевантаження: як брендам виділятися в епоху надлишку даних. *Економіка та суспільство*. 2024. №72.

9. Britchenko I., Drotárová J., Yudenko O., Holovina L. and Shmatkovska T. Factors and conditions of the environmental and economic security formation in Ukraine. *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research*. 2022. Vol. 12(2). Special Issue XXIX. Pp. 108-112.

10. Sodoma R., Lesyk L., Hryshchuk A., Dubynetska P., Shmatkovska T. Innovative development of rural territories and agriculture in Ukraine. *Scientific Papers. Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and rural development"*. 2022. Vol. 22(4). Pp. 685-696.

11. Sodoma R., Shmatkovska T., Dziamulych M., Vavdiuk, N., Kutsai, N., Polishchuk, V. Economic efficiency of the land resource management and agricultural land-use by agricultural producers. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43(4). Pp. 524-535.

References

1. Dziamulych, M.I. (2010), "The essence of electronic money in the modern financial system", *Ekonomichni nauky. Seria "Oblik ta finansy"*, vol. 7(25), no. 4, pp. 181-185.
2. Dziamulych, M.I. and Reikin, Yu.Yu. (2024), "Double digital and green transition in the context of the formation of a sustainable economic system", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 61.
3. Dziamulych, M.I. Stashchuk, O.V. Shmatkovska, T.O. and Gariaga, L.O. (2023), "Transformation of business in the conditions of the information and network economy", *Ekonomichnyi chasopys Volynskogo Natsionalnogo Universytetu imeni Lesi Ukrainky*, vol. 35 (4), pp. 26-33.
4. Urban, O.A. Dziamulych, M.I. and Chyzh, N.M. (2023), "The concept of sustainable development in the conditions of globalization of the world economy", *Ekonomichnyi forum*, vol. 2, pp. 47-52.
5. Chaliuk, Y.O. (2014), "Features of EU social policy", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky»*, vol. 5(1), pp. 115-118.
6. Chaliuk, Yu.O. (2022), *Sotsialni poslugy v umovakh sotsializatsii globalnoi ekonomiky: teoria ta praktyka* [Social services in the conditions of socialization of the global economy: theory and practice], KNEU, Kyiv, Ukraine.
7. Iashchenko, O.O. (2024), "Information noise and marketing tools to overcome it", *Ekonomichnyi chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, vol. 4(40), pp. 151-157.
8. Iashchenko, O.O. (2025), "Marketing in the conditions of information overload: how brands can stand out in the era of data overload", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 72.
9. Britchenko, I. Drotárová, J. Yudenko, O. Holovina, L. and Shmatkovska, T. (2022), "Factors and conditions of the environmental and economic security formation in Ukraine", *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research*, vol. 12 (2), special issue XXIX, pp. 108-112.

10. Sodoma, R. Lesyk, L. Hryshchuk, A. Dubynetska, P. and Shmatkovska, T. (2022), "Innovative development of rural territories and agriculture in Ukraine". *Scientific Papers. Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and rural development"*, vol. 22(4), pp. 685-696.

11. Sodoma, R., Shmatkovska, T., Dziamulych, M., Vavdiuk, N., Kutsai, N. and Polishchuk, V. (2021), "Economic efficiency of the land resource management and agricultural land-use by agricultural producers", *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 43(4), pp. 524-535.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2025 р.